

דף שבועי

בס"ד

פרשת קרח, תשפ"א, מספר 1422

זו תורת האופוזיציה

אלישי בן יצחק

תַּתְנַשְׂאוּ עַל קֶהֱל הַ" (שם:ג), והמדרש מסביר את הטענה:⁴ "אתה מלך, ולא אהרן אחיך עשית כהן גדול, ולא ציווה הקדוש ברוך הוא, אלא מדעתך אתה נותן שררה לכל מי שתרצה". טענתו המרכזית של קורח, כפי שזו מתפרשת על ידי המדרש, עניינה בשאלת מקור הסמכות: 'מי שמך'? איך יכול להיות שמשה נושא בתפקיד הרם בחברה הישראלית של דור המדבר? יתר על כן, העובדה שאהרון מונה למשרת 'כוהן גדול' יש בה משום ניגוד עניינים מובהק; זוהי שיטה של מינוי מקורבים – והפעם מתוך המשפחה, כאשר משה עושה שימוש בתפקידו כדי למנות את אחיו למשרה בכירה בשירות הציבורי.⁵

לכאורה, טענתו של קורח ועדתו נשמעת מוצדקת, וסבירותה גדולה. ואם כך, מדוע הפכה מחלוקתו של קורח ועדתו מודל

המונח אופוזיציה (נְגִידָה, בעברית), הלקוח מתחום המדינאות, מבטא במהותו את כלל העמדות המתנגדות לשלטון ולעומדים בראשו. מבין מכלול תפקידי האופוזיציה, הראשון הוא הצעת אלטרנטיבה שלטונית לממשל המכהן, והשני – לפקח על פעילות השלטון. חברה בריאה היא חברה שמאפשרת לאופוזיציה להשמיע את קולה, שכן יש בו בהכרח כדי להוות אתגר עבור השלטון וההנהגה, בעוד שהתעלמות מוחלטת מהביקורת שהאופוזיציה מציפה יכולה להיות הרקע לאיבוד השלטון.¹

פרשתנו מתארת אירוע הקורא תיגר על מנהיגי התקופה בדור המדבר – משה ואהרון. האופוזיציה להנהגה המכהנת מורכבת מקורח בן יצהר, ומדתן ואבירם ואון בן פלת בני שבט ראובן (במ' טז:א). אליהם הצטרפו עוד 250 אנשים "נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאֵי מוֹעֵד" (שם:ב). התלמוד עומד על טיבם של חברי האופוזיציה ומסביר, שאנשים אלו היו "מיוחדים שבעדה, 'קראי מועד', שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חודשים, ואנשי שם – שהיה להם שם בכל העולם".² כלומר, חברי האופוזיציה היו "אנשי שם בחכמה ובעושר".³

טענתו של קורח הייתה: "רַב לְכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמִדוּעַ

* אלישי בן יצחק, עורך דין ומגשר, ומרצה במרכז האקדמי 'שערי מדע ומשפט'.

1 לדיון בשאלת חשיבותה של האופוזיציה במשטר פרלמנטרי, ראו: יגאל מרזל, "המעמד החוקתי של האופוזיציה הפרלמנטרית", משפטים לח (2) (תשס"ח), עמ' 217-281.

2 סנהדרין קי ע"א.

3 בעל הטורים על במ' טז:ב.

4 מדרש אגדה (בובר) במ' טז:ג.
5 וראו גם רש"י על אתר, וכן בכור שור: "רב לכם - לקחת הגדולה הזאת שאתם אומרים אהרון ובניו יהיו כהנים ועשו להם בגדי זהב ואבנים טובות ומרגליות משל ציבור לכבוד ולתפארת, וכל העדה משועבדים להם בעשרים וארבעה מתנות כהונה, ועל כל העדה אתם קוראים 'יְהִי־הַקָּרֵב יוֹמֵת' (במ' יח:ז), והלא כל העדה כולם קדושים וראויין לכהונה, שהרי הקדוש ברוך הוא קראם 'מִמְלַכְתְּ כֹהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ' (שם' יט:ו). ומדוע תתנשאו על הקהל לומר אתם כהנים ולא הם. ומתוך תשובתו של משה שאמר להם "וּבְקִשְׁתֶּם גַּם פְּהִנָּה" (במ' טז:ז), אתה למד שעל הכהונה היה מערער, אלא שהיה מדבר כמו בשביל כל העדה, כדי שיאותו כולם לדבריו ולא יאמרו שמא הוא מבקש לעצמו".

ועדתו שתכלית סוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך".⁸

עוד על מאפייני מחלוקת קורח ועדתו אנו מוצאים בפירושו של ר' ישראל ליפשיץ (גרמניה המאה ה-19), מחבר פירוש למשנה:⁹

קרח וכל עדתו, שאמר כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'. ואין לך צביעת המעוור העינים יותר מזה. אבל פנימיות מחשבותיו היו טמאים, וסופו הוכיח על תחלתו.

כלומר, אין די בכך שהאופוזיציה תעלה טענה צודקת או נכונה. כדי שהדברים יתקבלו, עליהם להתרחק מטענות שמקפלות בתוכן עניין אישי או מניעים פסולים.

הרמב"ם מבין את המסר הבוקע מהשאלה העוסקת בעניין: מהי מחלוקת רצויה ומהי מחלוקת שאינה רצויה, כזו שמשמשת אב טיפוס לכל המחלוקות. וכך הם דבריו:¹⁰

שמי שיחלוק לא לכוונה פחותה, אלא לבקשתו האמת – יתקיים מאמרו ולא יכרת דברו, וכל מי שיישר בני אדם – יגמלוהו ה' בשימנעהו מן החטאים.

כלומר, מי שמניעו טובים וביקורתו אינה מסתירה כוונות פסולות, עמדתו לגיטימית וראויה להישמע. אולם הרמב"ם ממשיך שם: "ומי שיתעה בני אדם – יענישהו ה' בשימנע ממנו התשובה". מנגד, אם אדם במחלוקתו יטעה את שומעיו, בכך שיעטוף את דבריו בטענות שמסתירות את כוונתו האמיתית, או יפעל מתוך קידום אינטרסים אישיים וניגוד עניינים, הרי שדרכו לא תצלח.

זיהוי מניעי המחלוקת

איך אפשר לזהות את מניעיהם של בעלי המחלוקת? הרי לעולם אין אדם יכול לדעת את נבכי ליבו של בעל המחלוקת. במקרה מעין זה ראוי ליתן את הדעת למבחן שמציע ר' יונתן אייבשיץ, מגדולי הפוסקים באשכנז במאה ה-18. לשיטתו, כדי לעמוד על מהותה

ל"מחלוקת שאינה לשם שמיים",⁶ מחלוקת שאינה רצויה ויש להתרחק ממנה.

המבחן – תכלית המחלוקת

אמת המידה למחלוקת שאינה רצויה תלויה בתכליתה של המחלוקת. רוצה לומר, אם התכלית היא בירור האמת או השגת האמת, הרי שזו מחלוקת טובה, ואם מדובר במחלוקת שמקורה בקנאה או בקנטור, הרי שזו אינה רצויה, ומהמקרה של קורח ועדתו אנו לומדים שמחלוקת זו תניב תוצאה הפוכה.⁷

במקרה של קורח ועדתו נבע הוויכוח ממניע פסול, ומניעה של המחלוקת היו ברצון לדאוג לאינטרסים האישיים של המבקרים, כפי שמסביר לנו ר' עובדיה מברטנורא, מפרשני המשנה: "מחלוקת קורח

6 משנה אבות ה, יז.

7 ראו בהקשר זה את דברי בית הבחירה למאירי מסכת אבות ה, יז: "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים כו' יש לתמוה איך ראוי לומר על מחלוקת שיתקיים והרי עכ"פ לא יתקיים אלא אחת מן הדעות שחלקו עליהם, ומילת מחלוקת כוללת הב' צדדים ואין ראוי לומר דהמחלוקת יתקיים. ומ"מ יראה לי שאין מחלוקת מיוחסת רק למשיב על הראשון; רוצה לומר כשהאחד מתעורר לעשות איזה דבר ואומר ראוי שנעשה כך או שישאלו לו איזה ענין ויורה עליו שהוא כך, אין זה מחלוקת. אבל כשהשני ישיב ויאמר מה שאתה אומר שהוא ראוי שיעשה אינו ראוי או מה שהורית אינו כמו שהורית אלא בהפך - זה מחלוקת, ונמצא שאין המחלוקת כולל אלא אחד מן הצדדים והוא המשיב על הראשון. ואמר שאם זה השני משיב וחולק שלא בדרך קנטור ונצוח אלא להודעת האמת, סופו שיתקיימו דבריו כי האמת יעשה דרכו. אבל כשאינה לשם שמים אלא דמשיב וחולק דרך קנטור ונצוח אין סופה להתקיים, אלא שיתקיימו דברי הראשון. וכ"ש מחלוקת שבדברים אחרים, והכונה שיתעורר האדם להשתדל בהעמדת האמת ולחלוק על כל הבא לבטלו לא יגור מפני איש ואפילו על כל מקנטר ילך לדרכו ו[נ]עשה כרצונו, והגדיל ופירש בה ואמר איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים [זו] של הלל ושמאי שהיה אחד מורה הוראה והשני חולק עליו להודעת האמת ולא לקנטר ולא לנצוח, ולכן נתקיימו דברי החולק כשהיה האמת איתו. ואיזו היא מחלוקת שלא לשם שמים זו של קרח ועדתו שבאו לקנטר על משה רבינו ע"ה ועל הנהגתו מדרך קנאה וקנטור ונצוח ולא נתקיימה עצתו ושולח ביד פשעו.

8 ר' עובדיה מברטנורא, אבות ה, יז.
9 תפארת ישראל - יכין מסכת אבות ה, יז, פסקה קכד.
10 פירושו על המשנה, מסכת אבות ה, יז.

ממין השני וכל מפלגה פוליטית חפצה לכבוש לה את הכח הזה. אבל אצלנו אין צדק של כח אלא צדק של תורה, שהיא צריכה לשלוט בכל חדרי חיינו.

דבריו של הרב עמיאל אינם כה רחוקים מהמציאות המוכרת לנו. לא פעם המפלגות מושתתות על שואה. שואה לעולם אינה יכולה לסייע במאבקים פנים חברתיים. הלכידות החברתית הטבועה בשורשי החברה הישראלית בזה למנהיגים שעסוקים בשנאת האחר. ולעיתים, ככל שהאופוזיציה לשלטון מושתתת על גלי שואה פרסונליים, האפקט החברתי המתפתח מבטא את היפוכם הגמור של תכלית הפעולה של האופוזיציה.

אופוזיציה צריכה לעסוק במהות

דומה כי פרשת קורח ועדתו מהווה בניין אב, יתד ופינה שמהם יש ללמוד כיצד אופוזיציה צריכה להתנהל. המסר המרכזי העולה מפרשתנו הוא, שאופוזיציה חפצת חיים, המבקשת להוות חלופה שלטונית, צריכה לדעת כיצד לפעול. אמנם כל הדרכים החוקיות יכולות להיות פתוחות בפני האופוזיציה, אך לא תמיד כל האמצעים כשרים. גם אם הביקורת לגיטימית, היא צריכה להישמע לא במקום של 'רק לא המנהיג', ולמה לא להצביע לאלמוני, אלא בעיקר מתוך ההצעה שיש לאופוזיציה אלטרנטיבה שלטונית טובה יותר; שימת דגש על 'אני טוב יותר' ולא על הצדדים הגרועים של האחר.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

האמיתית של המחלוקת, יש לבחון את מערכת היחסים הבינאישית שקיימת בין בעלי המחלוקות. לכן, במקום שהמחלוקת קיימת בין שתי קבוצות שהן אוהבות בלב ובנפש, מלבד המחלוקת בעניין מסוים, הרי שמדובר במחלוקת בריאה וראויה שסופה להתקיים. אולם אם מדובר במחלוקת שצומחת על רקע של שואה ואיבה שקיימת בין בעלי המחלוקת, הרי שמדובר במחלוקת פסולה שאינה לשם שמיים.¹¹

בהקשר זה מעניינת תפיסתו של הרב משה אביגדור עמיאל, מי שמונה בשנת 1936 לרב הראשי של מחוז תל אביב יפו. כאשר הוא דן בסוגיית "האהבה והשנאה בתור מצוות שבתורה", הוא עומד על הבעייתיות המתעוררת בקיומן של מפלגות במשטר דמוקרטי, וכך הוא כותב:¹²

מפלגה פוליטית מה זו אומרת? יותר משהיא מדברת על אהבה הודית של החברים, חברי המפלגה, היא מדברת על השנאה למי שאינו שייך למפלגה זו. מפלגות פוליטיות על פי דרך התורה – כלום אפשר שלא יהיה בזה משום "תרתי דסתר"? התורה אומרת "קבל את האמת ממי שאמרה" והפוליטיקה המפלגתית מתיראת תמיד פן יבולע להפריסטיג'ה שלה. התורה מלמדת לבלי לדבר אחד בפה ואחד בלב, לבלי להשתמש בלישנא דמשתמעא לתרי אנפ' (=מבלי להשתמש בלשון המשתמעת לשני פנים) וכו', ואילו הפוליטיקה המפלגתית ברור הדבר כי כל עיקר המושג מפלגה פוליטית בא אלינו מן החוץ. מהפרלמנטריזם באו המפלגות הפוליטיות כי לא הצדק מושל בעולם אלא הכח, ויש כח של יחידים ויש כח של ציבורים. הפרלמנטריזם זהו הכח

11 יערות דבש, חלק ב, דרוש ח: "בזאת יודע, אי המחלוקת ובעלי הריבות – זולת הדבר שחלקו בו ומנגדים זה לזה – הם אוהבים גמורים בלב ונפש. זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל אם אויבים ונוטרים שואה זה לזה על ידי מחלוקת, שהוא שלא לשם שמים, ויתייצב השטן בתוכן".

12 משה אביגדור עמיאל, **לנבוכי התקופה – פרקי הסתכלות במהות היהדות**, ירושלים תש"ג, עמ' 206.